

Het Belvedere duinbos

Terug naar het origineel

Inleiding

Onlangs heeft de Dienst Stadsbeheer aan een extern bedrijf opdracht verstrekt om Corsicaanse dennen (*Pinus nigra subsp. laricio*)¹ te blessen in bospercelen aanwezig op het Belvedere duin, met als einddoel deze bomen later in het seizoen te kappen. In totaal werden circa 85 dennen geblest.

Opvallend element in deze opdracht is dat de gemeente zich vrijwel beperkt tot de (Corsicaanse) dennen, dus met grotendeels uitsluiting van andere (boom) opstanden. Extern is de omschrijving van de opdracht niet bekend, bijvoorbeeld richtlijnen die ten grondslag liggen aan de bles, of het aantal te blessen bomen.

Het grote aantal gebleste bomen heeft tot grote verontrusting van omwonenden geleid. Deze verhandeling heeft tot doel een analyse te maken van het oorspronkelijk ontwerp van dit voor Den Haag opvallend duingebied, de toestand heden, de toegepaste blessing, en voorstellen te doen tot toekomstgerichte maatregelen. Een wegens tijdgebrek beknopt gehouden historisch en plantkundig overzicht gaat eraan vooraf.

Voorhistorie; een onderzoek van kaartenmateriaal.

Op het stadsplan uit 1900 hierbij afgebeeld is goed te zien dat het Belvedere-duin zich vegetatief onderscheidt van de Scheveningse Bosjes; het is als een oorspronkelijk duingebied aangegeven met hoogten en laagten. De Belvedereweg ontbreekt nog op deze kaart, ook al werd die weg in 1900 aangelegd als deel van het Van Stolkpark². [*Door de tijd tussen veldopname en uitgeven lopen kaarten gemeenlijk altijd iets achter*]. Als gebruikelijk staan op de meeste stadskaarten struwelen of bomen niet ingetekend. De Belvedere uitkijktoren van 1876 is op de kaart aangegeven.

De volgende kaart (Chromotopografische kaart Zuid-Holland) uit circa 1909 laat de inmiddels aangelegde Belvedereweg zien. Het bijzondere aan deze kaart is dat heel precies de eerste aanleg van 'opgaand naaldhout' wordt afgebeeld rond de uitkijktoren. Men is geneigd te veronderstellen dat ongeveer tegelijk met de aanleg van de Belvedereweg met de aanplant van dennen is begonnen volgens een inrichtingsplan. Op de foto uit 1902 zijn reeds dennen te zien. Op een foto uit 1910 is te zien dat de dennen nog niet erg hoog zijn. Een nog vroegere datum van aanplant is niet geheel uitgesloten (*onderzoek Anneke Landheer*).

(1902)

(1910) (den groeit 10 m. in 10 jaar)

¹ De verschillen met de Oostenrijkse den (*Pinus nigra subsp. nigra*) zijn minimaal. Horizontale takgroei van de Corsicaanse den is kenmerkend, en wat minder dicht opeenstaande naalden. De Corsicaanse dennennaalden zijn wat grijsgroener dan bij de groenere Oostenrijkse den. De schors O.d is ruwer dan bij C.d

² Het Van Stolkpark is in grote lijnen geïnspireerd op een ontwerp van Fa. J.D. en L.P. Zocher van 1873.

Het fraaie kaartje uit 1936 (bron 'Groen en bloemen in den Haag', S.G.A. Doorenbos et al.) tekent vrij precies waar zich groepen van dennen bevonden. Bovendien worden hier in beperkte mate loofbomen afgebeeld. Als men dit beeld vergelijkt met de afbeelding van de Scheveningse Bosjes met aaneengesloten bos dan is het duidelijk dat bij Belvedere sprake is van een vrij open gebied van dennenboomgroepen en solitaire bomen en boomgroepen, vermoedelijk eik (zie later)

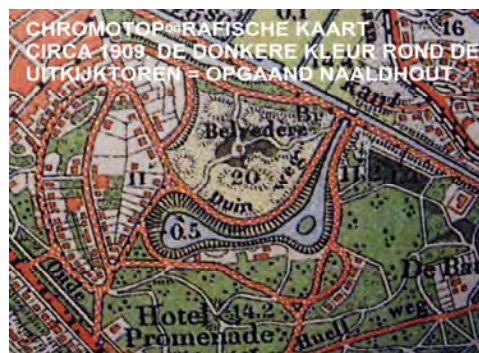
De luchtfoto van 1938 toont een treffende overeenkomst met de tekening van 1936. Bovendien is hier (*evenals op een foto uit 1929, niet gevoegd*) aardig te zien hoe de begroeiing buiten de dennenbosjes eruit zag inclusief zanderige (duin) delen. Het is niet voorbarig om te stellen dat hier sprake is van eikenclusters zoals die ook voorkwamen in andere duingebieden langs de Hollandse kust. Bovendien zijn de op dit moment aanwezige eikenclusters van aanzienlijke leeftijd, en vermoedelijk ouder dan de dennen.

Conclusie 1

Op basis van de kaartgegevens, luchtfoto's en lokale foto's is het mogelijk om te constateren dat het Belvedere duin in ieder geval vanaf circa 1900 bestond uit groepen naaldhoutbosjes, open (zand)vlakten en zandige ruimten rond en tussen eikenclusters zoals die nu nog aanwezig zijn, met vooral loofbos aan de kant van de Duinweg. [*Uiteraard was er ook andere beplanting (bomen, kruidlaag, heesters enz) aanwezig maar daar wordt korthedshalve niet nader op ingegaan.*] Men mag veronderstellen dat aan deze aanleg een ontwerp ten grondslag lag.

Kaart 1900

Kaart 1909

1936 (zie overeenkomst met luchtfoto)

Luchtfoto 1938

De situatie in 2010

Anno 2010 zijn de patronen van deze de oorspronkelijke aanleg nog goed te herkennen in het terrein. Dat is mede te danken aan het feit dat het gebied tijdens WO II in het *Sperrgebiet* lag en er geen roofkap heeft plaatsgevonden. Het valt op dat er zich tussen de dennen oude eikenclusters of stoven bevinden. Of de dennen destijds daaromheen zijn aangeplant is niet na te gaan tenzij men de ouderdom van de eiken gaat bepalen.

Door dunning, uitval, ruiming wegens ziekten in het verleden kan men niet meer van 'dennenbosjes' spreken, het aantal dennen is daarvoor te schaars geworden! Velen staan solitair. Vooral de dennen aan de randen of goed op de zon hebben brede kronen ontwikkeld. De grote vlakte aan de zijde van de Belvedereweg is enigszins in tweeën gedeeld door een strook bestaande uit eiken overgaand in esdoorn die vermoedelijk later is aangeplant. Wandelend vanaf de grote vlakte richting Duinweg is de overgang naar voornamelijk loofbos goed waarneembaar.

Door achterstallig onderhoud heeft helaas een vrijwel overal toegeslagen woekering van loofhout – vooral esdoorn – plaatsgevonden, waardoor het karakter van dit voor Den Haag bijzondere gebied nauwelijks meer herkenbaar is. Het is een amorf bos geworden.

De bles in het najaar 2010

Na de gebleste bomen te hebben nagelopen is een gesprek gevoerd met de blesser (ook gemeente ambtenaren waren hierbij aanwezig). Uit het gesprek werd alras duidelijk dat het hoofddoel van de blesser was de ontwikkeling van bredere kronen van geselecteerde dennen, waarvoor andere, nabijstaande dennen moesten worden gekapt. (de 'wijkers'). [*Daarnaast waren bomen geblest om redenen van dood, gevaarlijk en dergelijke redenen, die ook niet ter discussie worden gesteld*].

Bij het blessen van de wijkers werd dus puur aan individuele bomen gedacht, men kan het een technisch benadering noemen. Kroonontwikkeling was als gezegd het hoofddoel.

Nu zal – de bekwaamheid van de blesser staat niet ter discussie – een meer vrijstaande boom wel tot verdere kroonontwikkeling komen, maar bij oudere bomen is dat een niet noemenswaardig, langzaam verlopend proces. In de literatuur wordt benadrukt dat wil men een brede kroon ontwikkelen bij dennen dan moet de boom van jongs af aan worden begeleid door onder andere veel ruimte te scheppen. Zo niet dan blijft de kroon kleiner van omvang en nieuwe takken zullen zich hoe dan ook niet meer ontwikkelen.

Desgevraagd schrijft de vice-voorzitter van de Nederlandse Dendrologische Vereniging hierover (sic): 'Dennen leven graag samen en passen zich prima aan aan de omstandigheden die ontstaan als ze in een groep samen opgroeien. Door ze selectief te dunnen zal geen betere situatie ontstaan. Ook de veiligheid of de conditie van de individuele bomen is niet in het geding'. (einde citaat)

Dat brengt ons op de principiële kwestie van de afweging van de esthetische en architectonische waarde van de dennen versus de waarde van individuele bomen.

Nog afgezien van het feit dat het aantal dennen op Belvedere schaars begint te worden, behoort bij welke dunning ook de vraag te worden gesteld wat het beoogde (eind)doel is. Bredere kronen? Of de ensemble waarde? Is een enkele boom die na vele jaren een grotere kroon ontwikkelt mooier dan een groep dennen waarbij dus niet werd ingegrepen? Misschien

met een wat kleinere kroon? Bedenkend dat het hier om oude, volwassen bomen gaat met een trage of zelfs géén kroonontwikkeling. [*Van het noodzakelijk dunnen bij jonge, overvloedige aanplant die na verloop van tijd moet (!) worden uitgedund is hier geen sprake*].

De bomen staan voor een groot deel op geruime afstand van elkaar, vele dennen vooral aan de randen hebben reeds een brede kroon. Er is geen sprake van verdringing. Ook de wind rond de kronen heeft hier vrij spel.

Zou de blesser vooraf in de gelegenheid zijn gesteld de ontstaansgeschiedenis van Belvedere in al zijn facetten te bestuderen en vervolgens als opdracht hebben gekregen te sturen in behoud en versterking van de historische waarden dan zou zijn blesplan er ongetwijfeld anders hebben uitgezien. Dan zouden nauwelijks dennen zijn geblest en zouden door methodische verwijdering van ongewenste opslag en aanpak van de wildgroei aan esdoorn de zozeer gewenste oorspronkelijke structuren weer zichtbaar worden gemaakt, evenals de bijzondere eikenclusters. Dit kan niet in één seizoen, maar het gaat om het principe.

Conclusie 2

De bles – op enkele details na – respectievelijk het daaropvolgende kappen moet worden teruggedraaid. De merktekens moeten worden verwijderd; een toekomstvisie moet worden ontwikkeld.

Toekomstvisie

Dat de gemeente voornemens is het beheer en onderhoud van het Belvedere-gebied aan te pakken en continueren is alleen maar toe te juichen. Financiële beperkingen dragen er toe bij dat deze activiteit over de jaren moet worden verspreid.

Wegens het van de Scheveningse Bosjes afwijkende karakter van Belvedere zou het goed zijn om een plan op te stellen op welke wijze het oorspronkelijk karakter van dit gebied voor zover mogelijk en gewenst kan worden teruggebracht. De grote lijnen zijn in deze verhandeling reeds uiteen gezet, een grote inspanning behoeft het niet te zijn. Het alleen maar vrijstellen van de eikenclusters en dennengroepjes zou al direct een grote verbetering zijn, evenals bevordering van open plekken. Bestrijding van te grote opslag van esdoorn moet een continuproces zijn. Alle grasvlakten opnieuw verzanden zal waarschijnlijk op weerstand stuiten, maar het momenteel door bomen omsloten deel van de grote vlakte ontgrassen zou een historisch verantwoorde verbetering en verfraaiing zijn. Langs geselecteerde wegdelen dichter loof behouden komt misschien de beslotenheid ten goede.

Joost S.H. Gieskes

